

Elşad Allahverdiyev, Aytən Allahverdiyeva³⁴

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ XARİCİ DİLLƏRİN TƏSİRİ

Dünyanın inkişaf parametrləri baxımından müşahidə olunan və “qloballaşma” adlandırılan xüsusi növ problemlərin ortaya çıxması yaşadığımız dövrü səciyyələndirən ən mühüm əlamətə çevrilib. Qloballaşma prosesinin aktuallığı ən müxtəlif faktorların çulğışması ilə şərtlənmişdir.

Çağdaş dünyamızda qloballaşma prosesi inkişaf edib genişləndikcə müxtəlif millətlər və cəmiyyətlər, irqilər və ölkələr arasında ictimai-siyasi, sosial-mədəni və digər əlaqələr yeni mahiyyət qazanır. Cəmiyyətin bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də, mühüm dəyişikliklər baş verir, şəxsiyyətin formalaşmasına, müəllim - tələbə münasibətlərinə, qabaqcıl təcrübə mübadiləsinə, elm və təhsilin milli-bəşəri məzmununa qloballaşmanın bir sıra prinsipləri əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Bu təsirin müəyyən bir istiqamətini milli və xarici dillərin tədrisi prosesində daha geniş arealı əhatə etdiyini görmək olur. Respublikamız milli müstəqilliyə nail olduqdan sonra beynəlxalq əlaqələrin genişlənilib inkişaf etməsi xarici dillərin, xüsusilə ingilis dilinin tədrisində yeni pedaqoji və psixoloji forma və üsulların tətbiqini labüdləşdirir. Bu həm də tələbə-müəllim münasibətlərinin inkişaf tempini sürətləndirməklə yanaşı, onu müasir dünya təhsilinin tələblərinə uyğunlaşdırır. Bu baxımdan qloballaşma şəraitində milli təhsil məkanında xarici dillərin, o cümlədən ingilis dilinin tədrisi prosesində həm müəllim, həm də tələbə beynəlxalq təhsil sisteminə daha çox meyl edir.

Təxminən iyirmi beş türk dilindən ona qədər, o cümlədən Azərbaycan dili dövlət dilləri, yaxud milli dillər qrupuna aid olub həmin dillər üçün səciyyəvi olan əlamətlərə malikdir. Bu dildə əlli milyondan artıq insan danışır. Kifayət qədər qədim və zəngin, həm şifahi, həm də yazılı mədəniyyəti olan Azərbaycan dili XX əsrin əvvəllərindən dövlət dili olsa da, onun milli dil və ya müstəqil bir millətin dili kimi formalaşma tarixi orta əsrlərin sonu, yeni dövrün əvvəllərindən başlayır.

Qloballaşan müasir dünyada Azərbaycan dilinin taleyi, tamamilə təbii bir haldır ki, hər bir azərbaycanlına dərinlən düşündürən məsələdir. Ümumiyyətlə isə, milli dilləri təqribən eyni tale gözlədiyini nəzərə alsaq, onların gələcəyinin proqnozlaşdırılmasında təxminən eyni təsəvvür və ya qənaətlərdən çıxış etmək lazım gəlir.

Professor F.Veysəlli ingilis dilinin dünyadakı hegemonluğunu bu cür qiymətləndirir: “...Qloballaşma şəraitində ingilis dilinin hökmranlığı bu dilin anası sayılan ABŞ- in və Böyük Britaniyanın iqtisadi, siyasi və hərbi vasitələrdən istifadə etməklə həmin dilin qəbul etdirilməsinə gətirib çıxardır ki, bununla da başqa xalqların dillərinə və mədəniyyətlərinə öldürücü zərbə dəymiş olur” [4].

Vaxtilə Ferdinand de Sössür dili dəb ilə müqayisə edirdi. Doğrudan da, dil ünsiyyət vasitəsi kimi müxtəlif ədalardan, müasir görünmək stilizasiyalarından məhrum deyil. Ona görə də nə qədər “dağıdıcı” olursa olsun, dünyanın müxtəlif dillərinə müəyyən anomaliyaların az və ya çox daxil olması təbii haldır. Həm də ona görə ki, həmin anomaliya-neologizmlər elə ingilis dilinin özü üçün də tarixi hadisə deyil, tamamilə yenidir. Başqa dillərə “dağıdıcı” təsir edən nitq xüsusiyyətlərinin yalnız ingilis dilinin təbiətindən irəli gəldiyini güman etmək də düzgün olmazdı, çünki beynəlxalq ünsiyyət vasitəsinə çevrilən hər hansı dil tədrisən mənsub olduğu xalqın mental səlahiyyətlərinin coğrafiyasından kənara çıxmaqla transmilli əlamətlər qazanır.

Qloballaşma milli dillərə və ümumən mədəniyyətlərə, ilk növbədə, paradokslarla daxil olur, ziddiyyətlər, görünən və ya görünməyən qarşıdurmalar yaradır. Mahiyyət isə bundan ibarətdir ki, qlobal-bütün dünya üçün ümumi, universal olan hadisə insan üçün maraqlı və cəlbedicidir. Hələ orta əsrlərdə eləcə də qədim dövrlərdə öz mifologiyaları, dini inancları olan müxtəlif xalqlar, etnoslar, məsələn, türklər, iranlılar, qafqazlılar islam dinini və mədəniyyətini qəbul edib ümumi bir supermilli və ya superetnik dünya yaratdılar. “Beləliklə, planetimizdə monomədəniyyət formalaşır ki, bu da bütün dünyanı məhvə doğru aparır” kimi bir fikri elan etmək doğru olmaz. Bizim fikrimizcə, təbii-tarixi bir proses olan qloballaşmadan çəkinmək, ona qarşı çıxmaq çıxış yolu deyil. Bu baxımdan “Qloballaşan Azərbaycan” Sivil İnkişaf Mərkəzinin mövqeyi daha maraqlı və doğru görünür. Mərkəzin nəşr etdiyi “Qloballaşmaya doğru” kitabında göstərilir ki, “Qloballaşmanın danılmaz faydaları bu prosesdən qorxmayan və bunu ən yaxşı şəkildə idarə etməyi bacaran ölkələr üçün məqbuldur. Azərbaycanın qloballaşmanın xaricində qalmaması və bu prosesdə zərərinin minimum, faydasının isə maksimum olmasına diqqət yetirməsi vacibdir” [2,s.37]. Kitabda öz əksini tapmış belə bir mülahizə də diqqəti cəlb edir: “Qloballaşmanın iradəmiz xaricində inkişaf edən və nəzarət edə bilməyəcəyimiz bir proses olduğunu dərk edərək buna ciddi hazırlaşmağımız tələb olunur. Bizcə, ölkəmiz qloballaşma prosesinə hazırlığa məhz təhsildən başlamalıdır” [2, s.35].

Qloballaşma bütün milli istiqamətlərdən, o cümlədən milli dil mövqeyindən təqdir olunmalıdır. Əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, qloballaşmaya qarşı çıxmaq dilimizin milli xüsusiyyətlərini qorumaq deyildir. Qloballaşma şəraitində dilə xüsusi diqqət və qayğı lazımdır. Odur ki, “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramının hazırlanıb Azərbaycan Prezidentinin 2013- cü il 9 aprel tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilməsi çox mühüm tarixi hadisədir. Müasir dövrün tələblərini, konkret olaraq, qloballaşma prosesinin fəlsəfəsini nəzərə alan Dövlət Proqramının məqsədi “Azərbaycan dilinin istifadəsinə və tədqiqinə dövlət qayğısının artırılmasını, Azərbaycan dilinin qloballaşma

³⁴ AMEA

şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsini, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı surətdə yaxşılaşdırılmasını, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq səylərinin birləşdirilməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini təmin etməkdir" [5].

İngilis dilinin, amerikan mədəniyyətinin hegemonluğu cəmiyyətdə müəyyən narahatlıqlar doğurur. Lakin unutmamaq olmaz ki, qloballaşmadan imtina dünyanın ümumi inkişafından geri qalmaqla nəticələnə bilər.

Ümumiyyətlə, qloballaşma heç də dinlərə, dillərə, mədəniyyətlərə sədd çəkmir. Xalqımızın adət və ənənələrində mövcud olan və özümüzün də etiraf edib imtina edə bilmədiyimiz bəzi nöqsanlar qloballaşma prosesində itib batırsa, bu tərəqqinin və inkişafın ümumi məcrası ilə irəliləməklə nəticələnir.

Qloballaşmanın dərəcəsindən asılı olmayaraq, milli genetik köklər mühafizəkarlıqla qorunmalıdır. Çünki soykökündən uzaqlaşmaq qloballaşmanın gətirdiyi etno-mənəvi aşınmalara səbəb ola bilər. Mənəviyyəti, dili, dini və inanc sistemini mühafizə etmək bu prosesdə başlıca şərtədir. Fikrimizi daha aydın ifadə etmək üçün Çinə, Yaponiyaya, Malayziyaya nəzər salsaq, görürük ki, burada milli köklər heç də hər hansı bir geriliyin səbəbi deyil, əksinə həmin xalqın səciyyəvi xüsusiyyətlərinin, özünəməxsusluğunun qorunmasında ilk səbəb kimi çıxış edir. Başqa sözlə, xalq özgə bir millətin içərisində öz varlığını saxlamaqla inkişafını davam etdirir.

Dövlətlər arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafının qloballaşması və tədricən vahid dünya iqtisadi məkanının formalaşması dünya dövlətləri sistemində yaşayan xalqların mədəniyyətlərinin, mədəni düşüncələrinin və davranışlarının bu reallığın tələblərinə uyğun olaraq formalaşması zərurətini yaratmışdır. Lakin bu formalaşma prosesi digər xarici mədəni dəyərlərin kortəbii şəkildə mənimsənilməsindən ibarət olmayıb, öz etno-mədəniyyətinin başqa mədəniyyət nümayəndələrinə təbliğ edilməsini və mədəni dəyərlərin qarşılıqlı mübadiləsini tələb edir. "Şübhəsiz, mədəni dəyərlərin qarşılıqlı mübadiləsinin və sintezinin ana xəttini bəşəriyyətin çiçəklənməsinə, onun düzgün və ədalətli inkişafına xidmət edən vahid dünya mədəniyyətini formalaşdırmaq, sosial-mədəni münasibətlərin harmonik inkişafına nail olmaq təşkil etməlidir" [3, s.105]. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikası öz siyasi, iqtisadi və mədəni dayanıqlılıq strategiyasını işləyib hazırlamalıdır. Bütün bu problemlərə daim diqqət yetirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev BDU-nun 90 illik yubiley mərasimindəki çıxışında bildirir: "Qloballaşma təbii prosesdir və yəqin ki, bu proses müəyyən düzəlişlərlə davam edəcəkdir. Xüsusilə, belə olan halda milli dəyərlərə önəm vermək, gənc nəsli milli dəyərlər əsasında tərbiyə etmək xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Mən çox şadam ki, Azərbaycanda milli ənənələr güclənir, möhkəmlənir və bu prosesləri daha da sürətləndirmək üçün kompleks tədbirlər görülməlidir" [1].

Bütün bunlar onu göstərir ki, qloballaşma özünün sosial-fəlsəfi mahiyyəti ilə çox geniş sahələri, o cümlədən tədris prosesini əhatə edən dünyəvi bir hadisədir. Bu prosesdə baş verən inteqrasiya və diferensiasiya meyilləri tələb-müəllim münasibətlərində, dillərin tədrisində, şəxsiyyətin formalaşmasında yeni təhsil modelinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşmasını təmin edir.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev İlham. Bakı Dövlət Universitetinin 90 illik yubileyinə həsr olunmuş təntənəli mərasim. "Xalq qəzeti", 2009, Bakı, 3 noyabr, № 245
2. Əsədov Anar. Günümüzün fenomeni: Qloballaşma Azərbaycan qloballaşma prosesinə hazırlığa haradan başlamalıdır? "Qloballaşmaya doğru" məqalələr toplusu. Bakı, 2006, 311 səh.
3. Məmmədov Fuad. "Kulturologiya", Bakı, Çıraq, 2008, 400 səh.
4. Veysəlli Fəxrəddin. Qloballaşma və müasir dünyanın dil mənzərəsi. "Xalq qəzeti", 2015, Bakı, 16 iyul, № 152

5. <http://www.president.az/articles/7744>

Açar sözlər: qloballaşma, xarici dil, təsir, proses, təhsil

Ключевые слова: globalization, foreign language, influence, process, education

Key words: глобализация, иностранный язык, влияние, процесс, образование

Influence of foreign languages in the condition of globalization

Summary

The emergence of specific types of problems called "globalization" in terms of world development parameters has become the most important characteristic of the period we live in. The urgency of the globalization process is conditioned by the pervading of many different factors.

In our contemporary world, as the process of globalization grows and grows, societal, political, social, cultural and other relations between different nations and societies, races and countries gain new significance. Significant changes are also taking place in education as well as in all areas of society.

Влияние иностранных языков в условиях глобализации

Резюме

Появление конкретных типов проблем, называемых «глобализация» с точки зрения параметров мирового развития, стало наиболее важной характеристикой периода, в который мы живем. Актуальность процесса глобализации обусловлена распространением множества различных факторов.

В нашем современном мире, по мере того как процесс глобализации растет и растет, социальные, политические, социальные, культурные и другие отношения между различными нациями и обществами, расами и странами приобретают новое значение. Значительные изменения происходят и в образовании, и во всех сферах общества.

Rəyçi?dos.E.Vəliyeva